

Menselijke waardigheid en de praktijk van Cordaid

Drs. René Grotenhuis

Elke twee weken ga ik op zondagmorgen naar mijn geheel demente moeder in het verpleegtehuis. En als het zo uitkomt gaan we samen naar de kerkdienst van het tehuis. Zo'n zestig demente bewoners, enkele personeelsleden en wat familie. In die omgeving, ontdaan van elke pretentie wat betreft ruimte, mooie gezangen of een welsprekende voorganger, wordt het vieren van het leven teruggebracht tot zijn meest essentiële dimensie: de menselijke waardigheid en de overtuiging dat onze goede God evenveel waarde hecht aan het leven van elk van deze demente ouderen als aan dat van u en van mij, van de Paus of van George Bush.

Menselijke waardigheid is de kern van het boek dat vandaag gepresenteerd wordt en waarin Marjolijn Drenth von Februar ons verschillende invalshoeken biedt voor het verstaan van die menselijke waardigheid in het licht van het huidige proces van globalisering. Toen Wim van der Donk mij vroeg om mijn licht daarover te laten schijnen, drukte hij mij op het hart dat te doen vanuit de praktijk en vanuit de vraag wat de bruikbaarheid en betekenis is van een dergelijke benadering voor een organisatie als Cordaid die met zijn laarzen in de dagelijkse praktijk staat van internationale samenwerking en globalisering. Johan Verstraeten onderstreept dat nog in de laatste zin van zijn bijdrage die misschien niet zonder reden ook de laatste zin is van het boek: 'Er bestaat geen werkelijk universeel debat over de menselijke waardigheid zonder dat we ons rekenschap geven van de geleefde werkelijkheid van de armen'.

Van de drie invalshoeken die het boek presenteert: menselijke waardigheid als materiële, economische waarde, als recht en als ontologische sprong, is de laatste voor mij het meest interessant. Dat oogt misschien verrassend voor een ontwikkelingsorganisatie die dagelijks geconfronteerd wordt met economische ongelijkheid en met mensen die geen recht gedaan worden, maar ik hoop u in het vervolg die voorkeur voor menselijke waardigheid als fundamenteel menselijke kwaliteit overtuigend toe te lichten. Die menselijke waardigheid als ontologische eigenschap is universeel en is daarmee een verbindende schakel tussen mensen over elke scheiding van ras, religie en economische positie heen. Met alle verscheidenheid hebben we iets waar we elkaar in herkennen en waar we elkaar op kunnen aanspreken. Het is niet voor niets dat menselijke waardigheid wordt genoemd als basis voor de universele verklaring van de rechten van de mens. Die menselijke waardigheid geeft ons het recht vrouwenbesnijdenis, kinderarbeid en discriminatie van inheemse volkeren aan te klagen en ons niet te laten afschepen met welke cultureel relativistische redenering dan ook. We leven in een tijd die korte metten heeft gemaakt met alle vormen van onderscheid die tot vijftig jaar geleden algemeen geaccepteerd waren: tussen vrouwen en mannen, tussen zwarten en blanken, tussen homo's en hetero's. Er is geen rationale meer voor welke vorm van discriminatie ook. Met de encycliek *Pacem in Terris* en het conciliedocument *Gaudium et Spes* heeft de kerk mensenrechten en menselijke waardigheid tot de basis gemaakt van haar denken over de wereld. Hooguit valt vast te stellen dat de kerk nog een weg te gaan heeft om die lijn intern door te trekken: vrouwen en mannen, clerus en leken. Er is evenmin een rationale voor de dagelijkse schending van de menselijke waardigheid. Een van mijn medewerkers was onlangs in de sloppenwijken van Nairobi, kort nadat hij de film *the Pianist* van Polanski had gezien. Hij was pijnlijk getroffen door de overeenkomsten die hij waarnam tussen de concentratiekampen en de abjecte verzamelplaatsen van armoede heden ten dage: het vuil, de stank, de survival of the fittest, de onverschilligheid ten opzichte van het

lijden van anderen.

Menselijke waardigheid als ontologische kwaliteit is door zijn universaliteit een verbinding tussen het individuele en het collectieve. In de discussie over mensenrechten is de discussie over individuele en collectieve rechten een oneigenlijke: **de menselijke waardigheid is niet alleen een individueel bezit, maar ook een collectief bezit, is niet alleen een kwaliteit van ieder individu, maar een kwaliteit van ons als mensengemeenschap.** En dus iets waar een collectieve verantwoordelijkheid voor bestaat om die te respecteren. Tot slot is menselijke waardigheid als ontologische kwaliteit **ons gegeven, niet verworven, niet gekocht, niet de vrucht van arbeid, en daarmee, in gelovig perspectief, Gods genade.** Wanneer we vanuit dat perspectief van genade de menselijke waardigheid bezien, worden we ons bewust van de kracht, maar ook van de kwetsbaarheid: aan ons mensen gegeven is het aan ons om de betekenis daarvan te onthullen en tot zijn recht te laten komen. Het oude adagium dat we met de genade moeten meewerken geldt ook in dit geval. En er zijn in de geschiedenis en vandaag de dag nog ontstellend veel situaties waarin mensen individueel en collectief er een rotzooi van maken en de menselijke waardigheid, zoals Verstraeten het met een mooi woord noemt: verwonden.

Is dit verstaan van de menselijke waardigheid als menselijke voor-gegevenheid geen reflectie van een al te positief mensbeeld dat thuis hoort in een romantisch of religieuze verstaanshorizon, maar niet meer houdbaar is in een wereld die de Holocaust en Pol Pot en Pinochet en Saddam Hussein heeft meegemaakt, die vooral heeft ervaren dat, ook al verwijs ik naar individuen, de menselijke waardigheid juist als collectieve eigenschap het heeft afgelegd? Er is weinig reden voor triomfalisme over de menselijke waardigheid als leidend beginsel, maar het is juist die benadering van menselijke waardigheid als genade, d.w.z. gegeven maar een gave die om medewerking vraagt, die ons duidelijk maakt dat het geen automatisme is. (en daarin onderscheidt de genade-benadering zich van een zicht op menselijke waardigheid als principe).

Menselijke waardigheid als ontologische kwaliteit heeft een grote betekenis als voedingsbodem voor de kernbegrippen van het katholiek sociaal denken dat in het werk van Cordaid verankerd is. Het kernbegrip van het bonum commune heeft een directe link met de menselijke waardigheid: **als basis voor universele gelijkheid legt ze de basis voor de overtuiging dat de goederen van deze wereld gemeenschappelijk eigendom zijn.** Hoewel we ons individueel en collectief voortdurend van alles toeëigenen (delfstoffen, water, grond, patenten op aids-medicijnen, biodiversiteit) gaat het om gemeenschappelijk goed. Daarmee is ook het verdelingsvraagstuk een centraal gegeven. Dat verdelingsvraagstuk is inmiddels van de agenda verdwenen in een tijd van neoliberale economie, waarin economische groei en het stimuleren van de supply-side centraal staan. Wie echter kijkt naar de positie van de armen, ook in de zogenaamde middle income landen als India, Peru of Brazilië, kan niet anders dan concluderen dat juist in een denken over groei het vraagstuk van de verdeling onmiskenbaar aan de orde is voor wie bezorgd is over het bonum commune. Ook in de landen met economische groei en goede vooruitzichten vormen zich omvangrijke pockets of poverty van mensen die gemarginaliseerd zijn en aan wie steeds minder aandacht wordt besteed in het licht van florissante macro-economische cijfers. Zonder een duidelijke agenda voor het verdelingsvraagstuk zal, om het met een helder Nederlands spreekwoord te zeggen, de duivel op de grote hoop schijnen.

De solidariteit, het tweede kernbegrip uit het katholieke sociale denken, laaft zich ook aan de menselijke waardigheid als bron. De collectieve dimensie van de menselijke waardigheid en de constatering dat we met de genade mee moeten werken om die menselijke waardigheid te respecteren en te voorkomen dat ze gewond raakt, is de basis voor solidariteit. Als we binnenkort herdenken dat Artsbisschop Romero 25 jaar geleden werd vermoord is het goed om nog eens te zien hoe hij de verbinding legt tussen menselijke waardigheid en solidariteit: zijn zorg om de menselijke waardigheid, die zich uit in zijn zorg om individuele mensen maar

in één adem in de zorg om zijn volk, slachtoffers en daders tegelijk, brengt hem tot solidariteit, tot niet weggijken, maar tot zien dat tot handelen leidt.

De subsidiariteit die een derde pijler is van dat katholieke sociale denken is misschien wel het hart van het werk van Cordaid en baseert zich op de universele menselijke waardigheid. Als ontwikkelingsorganisatie werken we met partners, kijken we naar de competenties die ter plaatse aanwezig zijn en geloven we in hun kracht. Menselijke waardigheid vertaald in subsidiariteit betekent dat we ervan overtuigd zijn dat mensen zelf in staat zijn een antwoord te vinden op hun problemen en uitdagingen en dat hun waardigheid hen sterk genoeg maakt om hun eigen kracht individueel en collectief te mobiliseren. Juist in internationale samenwerking is die subsidiariteit van groot belang. We weten dat deze wereld 3,5 keer zo groot of rijk zou moeten zijn om alle wereldbewoners van hetzelfde welvaartsniveau te laten genieten als de huidige westerse mens. Dat zou ons ertoe moeten aanzetten om met ongekende nieuwsgierigheid te kijken naar de nieuwe eigen oplossingen van ontwikkelingslanden. Onze neiging om onze oplossingen en modellen te presenteren als toekomstperspectief is de beste aanzet voor lemminggedrag.

De menselijke waardigheid vraagt erom gerespecteerd te worden om tot ontplooiing te kunnen komen. Dat respect is soms ver te zoeken. Tijdens een reis naar Gaza werd ik getroffen door de God-verlatenheid die daar heerste. Uitzichtloze mensen met lege blikken zonder perspectief. Ze vraagt erom verdedigd te worden zodat ze ruim baan krijgt. Daarin ligt wat mij betreft een belangrijke uitdaging voor de katholieke kerk in de komende jaren. Ook Onno Ruding wijst op dat aspect in zijn bijdrage. De kerk heeft in veel ontwikkelingslanden een grote legitimiteit. Niet alleen gebaseerd op aantallen gelovigen, maar juist en vooral gebaseerd op de hoeveelheid activiteiten die ze onderneemt en stimuleert. In de gezondheidszorg en in het onderwijs van veel landen meemt de kerk een sterke positie in, zowel kwantitatief in aantallen ziekenhuizen en scholen als kwalitatief in de inhoudelijke kwaliteit en de inzet en toewijding waarmee gewerkt wordt. Die positie zou naar mijn mening meer en steviger benut kunnen worden om uit kracht van de kennis en ervaring publieke standpunten in te nemen over de eigen samenleving en over datgene wat in onze welvarende landen moet gebeuren. Op grond van de menselijke waardigheid als genade heeft de kerk recht van spreken in het sociale domein. De Millenium Development Goals zijn bij uitstek een terrein voor kerkelijk engagement. Ze zijn de vertaling van menselijke waardigheid in concrete doelen op terreinen waar de kerk een sterke maatschappelijke positie inneemt. Voor Cordaid geldt dat we in ons werk een verschuiving zien van directe dienstverlening naar maatschappijopbouw en advocacy en beleidsbeïnvloeding. Daarbij samen kunnen optrekken met kerken in Noord en Zuid zou de kracht van onze partners en van Cordaid kunnen versterken.

Ik sluit af met nog een enkele opmerking over menselijke waardigheid als recht en menselijke waardigheid als materiële waarde. De rechtenbenadering heeft in de afgelopen jaren een stevige plaats gekregen in het ontwikkelingsdebat. Dat is terecht, we hebben het niet over aalmoezen, maar ik geloof dat de menselijke waardigheid als ontologische kwaliteit een dieper fundament van ons werk legt, waarin de rechtenbenadering moeiteloos een plaats vindt.

In de Kopenhagenconsensus hebben de wetenschappers berekend dat het leven van een inwoner van de derde wereld 22.227 dollar waard is. Het leven van ons hier is gemiddeld 6 miljoen dollar waard. En dan zal dat van de voorzitter van de WRR vast iets meer waard zijn dan het mijne. Hoe zouden de economen van Kopenhagen denken over de waarde van het leven van mijn demente moeder en haar demente medebewoners?

